

מאז הוא לא אותו האיש

שובו של שרלוק הולמס: כל הסיפורים, כרך ב'¹

ארתור קונן דויל. מאנגלית: רות שמעוני, חנה לבנת, אורי בלסם ומאיה פלדמן. מחברות לספרות

מאת מיכאל הנדלזליץ* [נדפס בהארץ 29.12.2010]

הוצאת מחברות לספרות ממשיכה את מפעלה המבורך בהחזרת סיפורי שרלוק הולמס למדפי חנויות הספרים בהוצאה מחודשת ומהודרת (כריכה אדומה קשה, עם סרט סימניה אדום, כהשלמה לכרך א' שהיה בירוק). **והפעם** לפי הסדר שבו ראו אור הסיפורים בזמנם, בראשית המאה ה-20.

כרך ב' כולל 13 סיפורים והוא מסמן רגע היסטורי: זו הפעם היחידה, ככל הידוע, שסופר, ארתור קונן דויל, נכנע ללחץ הקוראים ואף שהרג את גיבורו, הבלש שרלוק הולמס, בסוף הסיפור ה-23 (הסיפור ה-24 שראה אור בכתב העת ה"סטרנד", אבל רק 23 נכללו בשני קובצי סיפורים שראו אור בחיי המחבר, ונכללו בכרך הראשון במהדורה העברית החדשה), "הבעיה הסופית", כשהוא מניח לו ליפול לתוך מפלי הרייכנבאך בזרועות יריבו הפרופסור מוריארטי, הוא מחזירו לחיים.

תחילה, כידוע, החזיר קונן דויל את הבלש לחיים "למחצה", שהרי הוא מת, לכאורה, אבל לידידו החי, מתעד קורותיו ווטסון, הזדמנה עלילה טובה המתרחשת בביצות דרטמור, שהולמס ווטסון מתאימים להיות גיבוריה. **כלבם של בני בסקרוויל**, שראה אור ב-1902, הוא המפורסם בספרי הולמס, אבל מתרחש לכאורה לפני המוות במפלים. הספר הזה הוא עילה לסיפורי קונספירציה, לפיהן קונן דויל "גנב" את העלילה מידידו ואף גרם למותו של הידיד כדי להתחמק מתשלום תמלוגים.

ברור שקונן דויל "נאנס" לעסוק בשרלוק הולמס. באחרית הדבר המבריקה שלו מספר דרור משעני על ספרו של פייר באייאר, שראה אור באוקטובר השנה, המוכיח ששרלוק הולמס למעשה לא פתר את התעלומה **כלבם של בני בסקרוויל**. משעני מראה שגם ב"פרשת הבית הריק" פתרונו של הולמס מופרך. הוא רואה בכך את נקמתו המתוקה של היוצר ביצירתו שקם עליו; הבלש שב, אך כוחו, כבלש, תש.

זו אפשרות רבת חן, אבל אין צורך להתאמץ כל כך. הולמס שעולה ממפלי הרייכנבאך אכן שונה מהולמס של הסיפורים הראשונים בכמה וכמה מובנים, לא דווקא בכך שהוא טועה בפתרון או שפתרונו מופרך. גם בסיפורים בקובץ הראשון הולמס לפעמים אינו מצליח לתפוס את הפושע או לפתור את התעלומה. המשימה שלו עיונית יותר משהיא מעשית. הוא רוצה להבין מה קרה ומדוע, ולהראות שאין דבר שאי אפשר להבינו ולהסבירו באמצעות בינת האדם. עובדה שהצליח לפעמים לפתור תעלומות, להציל חפים מפשע (וזה מה שעניין אותו במיוחד, ממש כמו את יוצרו, שבעצם ימי הופעת הסיפורים לראשונה עסק בהוכחת חפותו של ג'ורג' אדז'לי שישב בכלא על לא עוול בכפו) וגם למצוא את האשמים.

בסיפור "פרשת הבית הריק" הטמין הולמס מלכודת לסבסטיאן מורן, עוזרו של מוריארטי, והושיב בחלון הבית ברחוב בייקר בובת שעווה בדמותו, הלבושה בחלוקו המפורסם של הבלש "בגוון העכבר". הכומר, המסאי וסופר המתח רונלד נוקס פירסם ב-1911 מאמר שבו הצביע על סתירות בתאריכים ועובדות בין הסיפורים השונים, והמציא חוקרים בעלי שמות בדויים שפיתחו תאוריות על סמך הסתירות. המאמר הזה, שהיה פרודיה על מחקר ספרותי, נהפך לבסיס מדע ה"שרלוקולוגיה" שהניב מאז מאמרים וספרים רבים. במאמרו הצביע נוקס על העובדה שבסיפור על "האיש מעוות השפה", מן הקבצים הראשונים, חלוק הבית של הולמס היה בצבע כחול. זאת אחת העובדות שגרמה לאחד מקוראי הולמס הנאמנים לומר "יכול להיות שהוא אכן לא נהרג במפלי הרייכנבאך, אבל מאז הוא לא אותו האיש שהיה."

קונן דויל, אגב, הגיב בהתלהבות על מאמרו של נוקס, העיר כי הלה מצא בסיפורים הרבה יותר משהוא עצמו ידע שיש בהם, והודה כי בייצור הסדרתי אכן לא הקפיד על "קונטינואיטי", המשכיות, בעובדות ובתאריכים. הוא גם מעיר על כך שווטסון הוא מספר מוגבל, שלא תמיד יודע הכול, לרוב לא מבין מה הוא מתאר, ולכן לפעמים, אם לא בדרך כלל, הוא מספר בלתי מהימן. זוהי תשובה לעתיד לבוא להערה מעוררת המחשבה באחרית הדבר, על כך שהסיפור הבלשי של קונן דויל מודרניסטי, בהיותו חותר תחת אמינותו שלו, אף שהוא לכאורה סיפור נוסחתי שאמור להביא לפתרון אחד של בעיה אחת. זה נכון, אבל זה נובע מהבחירה של קונן דויל בווטסון כמספר מוגבל ולא מהימן.

¹ כל 56 הסיפורים הופיעו בסדר התרחשותם בסדרה הכרונולוגית – בעריכתי – ועתה סודרו מחדש בסדר כתיבתם.

הדבר המעניין בקובץ הסיפורים הזה הוא לא רק חזרתו של הולמס מן המתים, אלא המאמץ של קונן דויל לעצב אותו לא רק כפותר תעלומות אלא כמי שחי בעולם שבו הוא קובע את הנורמות המוסריות. פעם אחת הוא צופה במעשה רצח ומסרב לסייע לסקוטלנד-יארד לחקור את המעשה, אף שהוא יודע מי הרוצחת, מכיוון שהוא סבור שמגיע לקרבן (סחטן נאלח) להירצח; ובסיפור אחד הוא ממנה עצמו לשופט ואת ווטסון לחבר מושבעים, ושניהם יחד מזכים את הרוצח בגלל הנסיבות המקלות. מה שהתחיל אצל קונן דויל כמכונה אנושית חושבת נהפך בסופו של תהליך לפוסק נורמות בענייני צדק.

כמו שצוין באחרית הדבר, סידני פאג'ט – שאיוריו ליוו את הסיפורים בכתב העת הסטרנד והם חלק חשוב מהסאגה (אך לא מופיעים במהדורה הזאת, וחבל) – הליביש לדמותו של קולונל סבסטיאן מורן, מי שניסה לרצוח את הולמס ב"פרשת הבית הריק", את תווי פניו של קונן דויל עצמו. הציורים אכן מדברים בעד עצמם. אבל זו הזדמנות לספר שעורכי הסטרנד רצו כמאייר דווקא את אחיו של סידני, וולטר, ורק בטעות הגיעו לסידני, שהשתמש בדיוקנו של אחיו כדי לקבוע לנו את דמותו המאירת של הולמס. סידני פאג'ט הוא גם מי שתרגם לסאגה את כובעו המיוחד של הולמס ואת מעילו.

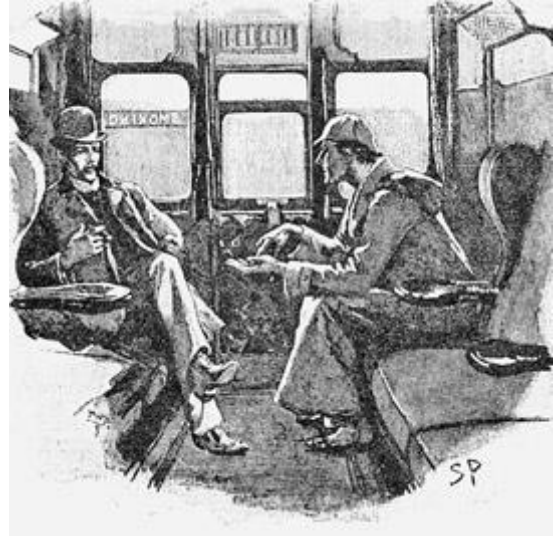
מעבר לכך לא חסרים בסדרת סיפורים זו סממנים תעשייתיים, כמו למשל סיפור "ששת הנפוליאונים" שהוא חזרה על תחבולה שקונן דויל השתמש בה כבר בפרשת "הכדכד הכחול", ויש בה סממנים הולמסיים ידועים: היותו לקוח של אצילים שמבקשים דיסקרטיות, או דיפלומטים התולים בו תקווה שימנע שערורייה בין לאומית. חוזרות כמובן כל ההברקות ההולמסיות של הסקת מסקנות לנוכח עיני ווטסון או הלקוחות המשתאים.

אבל חשוב מכול הוא שעם 13 סיפורים אלה בעצם מגיעים חייו ה"רציפים", בזמן אמיתי, של הולמס לסופם. זו הפעם האחרונה שקונן דויל פירסם סיפור בכל חודש, כשזמן התרחשותו חופף, בפיגור של פחות מעשר שנים, את זמן חייהם של הקוראים. במובן זה, הכרך השני משלים יחד עם הכרך הראשון (ובו שני קובצי הסיפורים הראשונים) את לבה של הסאגה. 36 סיפורים. שני הרומנים שקדמו לסיפורים הראשונים, *חקירה בשני וסימן הארבעה*, נכתבו בטרם התהוותה הסאגה, והיו לחלק ממנה בדיעבד. *כלבם של בני כסקרוויל* הוא אתנחתא מחוץ לזמן, שמשלבת במכלול. מה שהופיע מאז הוא עוד רומן, *עמק הפחד*, ושני קבצים המאגדים סיפורים שנכתבו במשך יותר מ-20 השנים הבאות, כשנחה הרוח על קונן דויל.

עם הסיפור האחרון בקובץ הזה, "הרפתקת הכתם השני", חדל קונן דויל מלהזין את מדורת האגדה הספרותית שיצר בקביעות. הוא היה סמוך ובטוח שהאש תמשיך לבעור ותזין את עצמה. למוד ניסיון, הפעם לא צריך היה להרוג את הולמס; הוא פשוט הודיע, באמצעות ווטסון, שהולמס פרש סופית מעסקי הבילוש, שפרש לגדל דבורים בסאסקס, ושהוא סולד מפרסום. זה איפשר לארתור קונן דויל להחזיר אותו לפעילות (לקראת מלחמת העולם הראשונה, בסיפור "הקידה האחרונה") ואיפשר לווטסון לשחרר מדי פעם עוד סיפור. המלך לא מת אפוא, הוא רק פרש. ולכן לעולם לא ימות עוד. הוא תמיד יהיה בפרישה שממנה יגיח, אם יהיה בכך צורך.

The Return of Sherlock Holmes: Stories \ Arthur Conan Doyle

ספרו של מיכאל הנדלזלץ "שרלוק הולמס: תעלומת הבלש בן האלמוות" ראה אור בהוצאת מפה, 2006

שרלוק הולמס ווטסון ברכבת באיור של סידני פאג'ט.